

Lea Kuhar

Judith Butler, Ernesto Laclau, Slavoj Žižek: Kontingenca, hegemonija, univerzalnost. Ljubljana: Založba Krtina, 2019. 343 strani (ISBN: 978-961-260-120-1), 25 EUR.

Ena glavnih zagat obdobja, ki sta ga Ernesto Laclau in Chantal Mouff v knjigi *Hegemonija in socialistična strategija* oklicala za »postmarksizem«, je mišljenje koncepta univerzalnosti in njenega pomena za progresivne politične boje 21. stoletja. V delu avtorja ugotavljata, da postmarksizem zaznamuje trojni odklon od tradicionalnega marksizma-leninizma: (i.) odpovedati se je treba ideji epistemološke prednosti, ki izhaja iz ontološkega privilegija delavskega razreda glede na druge oblike emancipatornih bojev; (ii.) odpovedati se je treba ideji zgodovinsko nujnega razvoja kapitalističnega produkcijskega načina, ki bo neizogibno privedel do lastnega propada in nastanka nove, socialistične družbe; (iii.) odpovedati se je treba ideji komunizma kot transparentni družbi, znotraj katere so izničeni vsi antagonizmi. Preko analize novih družbenih gibanj, ki so zaznamovana z vzponom feminizma, ekološkim bojem in bojem za pravice etičnih, nacionalnih, seksualnih ipd. manjšin, želi postmarksizem zarisati novo politiko levece, ki bi bila zavezana projektu *radikalne demokracije* (Laclau in Mouff 1987: 7–10).

Knjiga *Kontingenca, hegemonija, univerzalnost* raziskuje pogoje možnosti mišljenja radikalne demokracije in kot taka predstavlja temeljno delo za razumevanje postmarksistične misli. Zasnovana je kot dialog med tremi pisci – Judith Butler, Ernestom Laclauvom in Slavojem Žižkom, ki trojni odklon reflektirajo v konceptih kontingence, hegemonije in (nove) univerzalnosti. Na začetku knjige je podan nabor vprašanj, ki so jih avtorji zastavili drug drugemu in ki prepletajo teme iz lacanovske psihoanalize, poststrukturalizma in filozofije. Začetnim vprašanjem sledijo tri serije prispevkov, v katerih poskuša vsak avtor odgovoriti na vprašanja, ki so mu bila zastavljena. V besedilih se avtorji med seboj večkrat citirajo in se navezujejo na tisto, kar sta povedala sogovornika. Dialoška zasnova knjige omogoča veliko bolj interaktivno izkušnjo branja, kot jo ponudijo tradicionalni zborniki, v katerih različni avtorji objavijo posamezna poglavja o skupni temi. Dialog je še toliko bolj zanimiv, ker avtorji sicer izhajajo iz skupnih teoretskih zagat, vendar pri poskusu njihovih razrešitev vsak izhaja iz lastnega konceptualnega aparata. Njihovo teoretsko (ne)kompatibilnost še najbolje opiše Laclau, ko v zaključnem besedilu pravi: »Znašel sem se v zavezništvu z Žižkom proti Butler pri obrambi lacanovske teorije; z Butler proti Žižku v obrambi dekonstrukcije; Butler in Žižek pa sta bila zaveznika proti meni v obrambi Hegla« (str. 295).

Stična točka vseh treh avtorjev je teza, da univerzalnost ni neka statična predpostavka niti ni apriorna danost, temveč je proces, ki ga ni mogoče preprosto zajeti v enem izmed načinov pojavnosti. Ravno tako se vsi trije strinjajo, da je pot do formacije radikalno demokratične skupnosti tlakovana s hegemonskim bojem, ki je ključen za vzpostavitev sleherne družbene vezi. Še ena podobnost je v tem, da vsi kritizirajo idejo subjekta, ki deluje na podlagi vednosti o samem sebi oz. ki ga lahko reduciramo na družbene

pogoje, ki so ga ustvarili. V tem smislu se vsi trije uvrščajo v obdobje poststrukturalizma. Razlike med njimi nastanejo predvsem v razlagi, kako hegemonija pripomore k nastanku radikalne demokracije, kaj je pogoj nove univerzalnosti in zakaj je vsaka identiteta (tako subjektivna kot družbena) vselej nedokončana.

Laclau nujno nedokončanost vsake identitete pripiše neobstoju artikulacije, ki bi v polni meri opisala pojav, katerega zastopa. Univerzalno je zanj »tako nemogoč kot nujen objekt« (str. 68) radikalne demokracije. Nemogoč objekt je zato, ker ne obstaja pojem, ki bi lahko v celoti reprezentiral polnost družbe. Nobena partikularna zahteva – pa naj bo še tako zelo široka, kot je npr. zahteva po univerzalnih človekovih pravicah – ne more govoriti v imenu celotne družbe. Univerzalno je lahko zgolj »prazen označevalec«, ki nima nobenega specifičnega pomena. Kljub temu da je nemogoče, pa je tudi nujno, saj nastane kot neizogibna posledica tvorjenja verige ekvivalenc med partikularnimi zahtevami. Nujno in nemogoče univerzalno je bistveno za projekt radikalne demokracije, saj preko svoje paradoksnosti proizvede serijo učinkov v družbene odnose. Ti učinki lahko družbo destrukturirajo in na novo strukturirajo. Zgolj preko praznih označevalcev se lahko odpirajo novi prostori, znotraj katerih se lahko tvorijo novi pomeni, ključni za vzpostavitev protihgemonije.

Za Butler naloga protihgemonije ni tvorjenje novih, čedalje bolj praznih označevalcev, temveč subvertiranje že obstoječih. Njena naloga ni »priključiti neizgovorljivo v domeno izgovorljivosti«, tako kot pri Laclauvu, temveč »razbiti samozavest dominacije, da pokaže, kako dvoumne so njene zahteve, in da iz tega dvoumja izsledimo polom njenega režima, neko odprtje proti alternativnim različicam univerzalnosti, izdelanih iz dela samega prevajanja« (str. 192). Jezik ima tako ključno vlogo pri tvorjenju radikalnega demokratičnega projekta. Da bi bila progresivna oblika hegemonija uspešna, mora postati »jezik med jeziki«, ki pa ni metajezik niti ni pogoj vseh jezikov. Je »delo prenosa in prevajanja«, je »gibanje med jeziki in ima zadnji cilj v tem gibanju samem« (str. 192). Progresivna politična drža je upor proti družbeni interpelaciji in vsiljenim identifikacijam. Na ta način je osebni boj pri Butler neposredno pretvorjen v politični boj.

Za Žižka razredni boj še vedno označuje antagonizem, ki naddoloča vse druge družbene antagonizme. Projekt radikalne demokracije je zato zanj še vedno utemeljen – vsaj do neke mere – na Marxovi kritiki politične ekonomije. Lacanovsko branje Marxa in Hegla mu omogoča, da v svojem razumevanju hegemonije poudarja predvsem kontingentno vez med razlikami, ki nastajajo med elementi znotraj družbenega prostora in »mejo, ki samo družbo ločuje od ne-družbe«, »mejo med družbenim in njegovo zunanostjo, nedružbenim« (str. 101). Razredni boj tako ne označuje zgolj borbe za spremembo pomena obstoječih označevalcev (Butler), temveč mejo, kjer jezik sreča tisto, kar ne more biti izrečeno, kjer družba sreča tisto, kar jo presega. Za Žižka je moment ne-družbenosti nujni negativni pogoj vsake politične artikulacije.

Poleg vprašanja, zakaj sta konstitucija subjekta in radikalno demokratične družbe nujno nedokončana in kakšno vlogo pri tem igra hegemonija, avtorji polemizirajo predvsem o razmerju med psihoanalizo in politično teorijo. Med drugim se sprašujejo: *Kakšen je odnos med Realnim in zgodovinskim? Zakaj identifikacija ni enaka identiteti?*

Je spolna razlika Realno v lacanovskem pomenu besede in kaj to pomeni? Kako lahko mislimo razmerje med razrednim bojem in množtvom novih identitetnih gibanj? Lahko psihoanaliza ponudi teorijo politike in na kakšen način? Kljub temu da je dialog zelo obširen in zavzema več kot 350 strani, pa bralec ne sme pričakovati, da bo na koncu branja v roki držal jasne odgovore. Po eni strani je vsebina posameznih odgovorov na mnogih mestih precej zahtevna in poziva k predhodnemu poznavanju teoretskega žargona, s katerim avtorji operirajo, po drugi strani pa niti dobro poznavanje (predvsem psihoanalitičnih) konceptov ne pomaga zares, saj se avtorji pogosto izgubijo v spirali iskanja novih definicij oz. redefinicij tega, kar sta povedala sogovornika. Ravno tako bi bilo iz danih odgovorov zelo težko tvoriti sistematičen političen program za vzpostavitev radikalne demokracije. Če torej bralec išče novo teorijo levice, je v tem dialogu ne bo našel. Vendar pa to ni bil namen pričujočega dela niti ne izniči pomembnosti, ki ga ima obravnavano delo za vsako sodobno teorijo, ki želi raziskovati pogoje možnosti nastanka nove družbene oblike, ki bo temeljila na radikalni demokraciji. Kot pravi Butler v enem izmed svojih prispevkov: »/P/oanta ni – kot bi se Laclau, Žižek in jaz gotovo strinjali –, da na vprašanja odgovorimo, temveč da jim omogočimo neko odprtje, sprožimo nek politični diskurz, ki jih ohranja in pokaže, kako nevedna mora biti sleherna demokracija o lastni prihodnosti« (str. 51–52).

Literatura

Laclau, Ernesto, in Mouffe, Chantal (1987): *Hegemonija in socialistična strategija: k radikalni demokratični politiki*. Ljubljana: Partizanska knjiga.